

POBOLJŠANJE OPTIČKOMEHANIČKE RELATIVNE ORIJENTACIJE PRI NEPOVOLJNIM STEREOSKOPSKIM OKOLNOSTIMA U UGLOVIMA MODELA

Franjo BRAUM — Zagreb*

U Jugoslaviji su od automatskih stereoinstrumenata gotovo isključivo u upotrebi projekcijski stereoinstrumenti. Na tim stereoinstrumentima prevladava optičkomehantička relativna orijentacija, čemu je razlog i okolnost da se na projekcijskim stereoinstrumentima transverzalna paralaksa p_y ne može automatski registrirati, već se mora očitavati, zapisivati i, pri kompjutorskoj obradi utipkavati. Pritom se ne rijetko nailazi na poteškoću da su uglovi modela nepovoljni za poništavanje transverzalne paralakse p_y , što je slučaj kada se tamo nalaze livadarska ili pješčana površina, pogotovo ona snimljena u sitnijem mjerilu, šumovita površina. Osim toga imamo u tim uglovima općenito slabiju fotografsku kvalitetu, slabiju oštrinu i razlučnu moć. U uglovima modela optičkomehantička relativna orijentacija predviđa poništavanje y -paralakse pomoću orijentacijskih elemenata φ odn. b_z odn. ω . Promjene prvih dvaju elemenata utječu vrlo polagano na promjenu y -paralakse, pogotovo kod normalnokutnih snimki, što također nepovoljno utječe na točnost poništavanja. U takvim slučajevima preporuča se da se jednostruko optičkomehantičko poništavanje y -paralakse pomoću φ odn. b_z u jednoj p_y -točki nadomjesti poništavanjem y -paralakse pomoću brže djelujućeg elementa b_y , i to u 3 okolišne p_y -točke, da se ti postavi očitaju, obrazuje i upotrijebi njihova aritmetička sredina, čime se stanje y -paralakse za tu Gruberovu p_y -točku numerički izrazi. Na taj se način smanjuje utjecaj slučajnih pogrešaka, što je u navedenim nepovoljnim okolnostima ne samo poželjno već i potrebno. Ako se mora ići podalje od položaja Gruberove p_y -točke, što također moramo predvidjeti, onda je uputno da se taj položaj s dva para mjerenih točaka simetrično obuhvati, čime će se pogrešni utjecaj excentričnosti u velikoj mjeri dokidati.

Bez obzira da li se relativna orijentacija izvodi optičkomehantički ili numerički, treba najprije ukloniti, bar približno, pogrešku ω'' , jer ona utječe diljem čitavog modela, i njen je utjecaj i najjači i najsloženiji. To se bez računanja (i zapisivanja) može postići postupkom opisanim u [2], i to u bilo kojem poprečnom profilu. Potom se u p_y -točki 2 poništi y -paralaksa sa b_y'' , a u točki 1 sa $d_{æ}$. Obzirom da promjena ω -elementa također brzo djeluje na y -paralaksu možemo kod postupaka, kod kojih je određivanje elementa $\Delta\omega$ predviđeno na temelju poništavanja y -paralakse pomoću promjene elementa ω (kao što je slu-

* Prof. dr Franjo Braun, Geodetski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Kačićeva 26

čaj s upravo navedenim postupkom), odustati od mjerenja s elementom b_y , već taj element ω odrediti iz mjerenja pomoću elementa ω , time da kod nepovoljnih stereoskopskih okolnosti i opet poništavamo u 3 okolišne točke, te dalje koristimo aritmetičku sredinu od ω -očitanja.

Pretpostavimo optičkomehaničko priključivanje udesno. U Gruberovim p_y -točkama (v. sl. 33.16 u [1]) neka su stereoskopske okolnosti nepovoljne, pa umjesto da u jednoj točki poništavamo y -paralaksu sa b_z , učinimo to u 3 okolišne točke pomoću b_y^* (ne 3 uzastopna mjerenja na istoj točki!). Iz takvih trostrukih mjerenja obrazujemo aritmetičke sredine b_{y4}^* i b_{y6}^* . Obzirom na odnos $p_y = y_d - y_l$ i na činjenicu da su y -paralaksa i promjena elementa b_y^* , kojom se ta paralaksa poništava, protivnog predznaka, imat ćemo, prema formuli (33.230) iz [1], za $d\omega'' = 0$ i uz $k = y : z$ ovaj izraz za pogrešku db_z^* :

$$db_z^* = -\frac{1}{2}(p_{y4} - p_{y6})\frac{z}{y} = \frac{1}{2}(b_{y4}^* - b_{y6}^*)\frac{z}{y}. \quad (1)$$

U (1), kao i u daljim formulama, sve su to veličine iz modela, od kojih duljine možemo na stereoinstrumentu direktno pročitati. Z je stereoprojekcijska daljina. Ona je u aerofotogrametriji usmjerena prema dolje, pa je uvijek negativna. b_y je, kao i y , pozitivan u smjeru prema stražnjem dijelu modela (v. sl. 33.12 u [1]).* Pozitivan db_z^* znači da je stereoprojekcijska daljina apsolutno prevelika i da ju treba smanjiti. To se pri konstrukciji Zeissovog paralelograma postizava podizanjem modelnog kardana. Kod autografa A10 pozitivnoj promjeni očitavanja b_z odgovara povećanje apsolutne vrijednosti projekcijske daljine, a kod A5 i A7 obrnuto. Pogrešci db_z^* pripadat će u točki 4 odn. 6 y -paralaksa:

$$p_{ybz} = -\text{odn.} + \frac{1}{2}(b_{y4}^* - b_{y6}^*). \quad (2)$$

($y : z$ je utjecajni koeficijent od db_z^* na p_{y46})

Kako je u točki 4 odn. 6 y -paralaksa već poništena pri postavu b_{y4}^* odn. b_{y6}^* to će vrijednost (2) osvanuti u točki 4 odn. 6 pri postavu b_{y4}^* odn. b_{y6}^* plus p_{ybz} :

$$b_{y4}^* - \frac{1}{2}(b_{y4}^* - b_{y6}^*) = \frac{1}{2}(b_{y4}^* + b_{y6}^*) = b_{y6}^* + \frac{1}{2}(b_{y4}^* - b_{y6}^*) = b_{y46}^* \quad (3)$$

Pri postavu (3) bit će uklonjena asimetrična komponenta y -paralakse prouzrokovana pogreškom db_y^* i preostalom pogreškom $d\omega''$, a preostat će simetrična komponenta uslijed pogreške db_z^* . Prema tome bi pri povoljnim stereoskopskim okolnostima u točki 4 ili 6 mogli pri postavu b_{y46}^* ukloniti y -paralaksu pomoću promjene elementa b_z^* , a time i samu pogrešku db_z^* . Mi smo, međutim, u tim točkama pretpostavili nepovoljne stereoskopske okolnosti. Stoga poništavanje y -paralakse po kriteriju da stereoskopski efekt postane

* Obzirom na taj matematski sistem treba pri primjeni na Wildove Autografe promijeniti predznak za: y , z (kod autografa z uvijek > 0), φ , ω , b_z (b_z ne mjenja predznak kod A10).

optimalan ne garantira dovoljnu točnost. Bolju točnost možemo u takvim okolnostima postići na dva načina:

A: nestereoskopski pomoću y-promjene u točki 4 ili 6

B: stereoskopski pomoću h-promjene u prikladnoj točki za stereoskopsko promatranje

ad A: U tu svrhu potrebna je oštro definirana horizontalna crtica u okolišu točke 4 ili 6. To po našoj pretpostavci ne postoji na samoj slici snimke. Međutim na starijim stereoinstrumentima (npr. Autograph A5 Wild) postojao je za Gruberove p_y -točke u slikovnoj apscisnoj osi fini oštar x' y' -križić ugraviran na staklenoj ploči projektora, dok je to kod novijih stereoinstrumenta (A7, A8, A10) učinjeno, nažalost, samo na izričiti zahtjev naručioca. Time smo nepotrebno lišeni mnogih pogodnosti prigodom relativne orijentacije i aerotriangulacije.

Na x' -crticu križića pri točki 4 odn. 6 namjesti se mjerna marka kod postava b_{y4} odn. b_{y6} . Potom se pređe na postav b_{v46} (3). Sada se promjenom elementa b_z mjerna marka vrati na x' -crticu, i time efektivno ukloni pogreška db_z . Kako se križić nalazi samo na jednoj (desnoj) podložnoj ploči, ovo nanašanje nije stereoskopski. Samo nanašanje korekcije je neovisno o pretpostavljenoj nepovoljnoj stereoskopskoj okolnosti.

ad B: Nažalost vrlo često nema navedenog ugraviranog križića na podložnoj staklenoj ploči projektora, a okoliš točke 4 odn. 6 je po pretpostavci za naš slučaj nepovoljan za precizno stereoskopsko poništavanje y-paralakse.

Pogrešku db_z možemo numerički izraziti pomoću formule (1). Međutim s obzirom da se korekcija $-db_z$ ne bi mehanički nanašala direktno već preko prijenosa (stanoviti izvor pogreške!), možemo umjesto nominalnog uklanjanja izračunate (u pravilu malene) pogreške db_z primijeniti efektivno uklanjanje poništavanjem odgovarajućeg nanesenog visinskog odstupanja δh . Prema formuli (33.80) iz [1] ono iznosi:

$$\delta h = \left(1 - \frac{x}{b}\right) db_z \quad (4)$$

Prema tome uputno je koristiti protivan nadirni poprečni profil sa $x = 0$, dok bi točke 4 i 6 bile u tu svrhu ionako neupotrijebive. Optimalnu optičku i fotografsku kvalitetu imamo općenito u okolišu samog lijevog nadira, gdje će δh iznositi:

$$\delta h = db_z \quad (5)$$

Pošto je kod lijevog nadira stereoskopski koincidirana odabrana točka, promijenjeni se na h-brojilu stereoinstrumenta očitavanje (pomoću pedalnog diska) za

$$\Delta h_{[m]} = \frac{m_m}{1000} db_{z[m]} \quad (6)$$

a time izazvano visinsko odstupanje u odabranoj točki poništi se promjenom elementa b_z . Oba visinska postava trebaju završiti podizanjem modelnih kar-

dana (u okularima se to vidi da se mjerna marka uzdiže). Time je efektivno uklonjen izraz izračunate pogreške db_z^* (1).

y-paralaksu treba izmjeriti na ili barem u blizini Gruberove p_y -točke, jer je ona funkcija tamošnjih modelnih koordinata x_m, y_m, z_m . Gruberove p_y -točke su za relativnu orijentaciju geometrijski optimalno smještene, ali smo tamo pretpostavili nepovoljne stereoskopske okolnosti. Korekciju orijentacijskog elementa možemo međutim po B-postupku izvršiti u izabranoj stereoskopski povoljnoj točki.

Pošto je tako element b_z^* obrađen, prelazi se na opservaciju y-paralaksa u Gruberovim p_y -točkama 3 i 5, da bi se odredio element φ'' . Ako u tim točkama imamo nepovoljne stereoskopske okolnosti, imat ćemo i problem analogan prethodnom s razlikom da se pri promjeni elementa φ'' mijenja i visina točaka 3 i 5, što nije bio slučaj s p_y -točkama 4 i 6 pri promjeni elementa b_z^* . Prema formulama (33.85) i (33.84) u [1] omjer $p_{x\varphi} : p_{y\varphi}$ iznosi za $x = 0$ i $|y| = b : 10$ za normalnokutne i 3,9 za širokokutne snimke. Pri $d\omega'' = db_z^* = 0$ i uz $k = y : z$ bit će prema formulara (33.228, 33.230 i 33.234) u [2]:

$$d\varphi'' = \frac{z}{2yb} (p_{y3} - p_{y5}) = -\frac{z}{2yb} (b_{y3}^* - b_{y5}^*). \quad (7)$$

U p_y -točki 3 odn. 5 će pogrešci $d\varphi''$ pripadati y-paralaksa:

$$p_{y\varphi} = -\text{odn.} + \frac{1}{2} (b_{y3}^* - b_{y5}^*) \quad (8)$$

(yb : z je utjecajni koeficijent od $d\varphi''$ na p_{y35})

Kako je u p_y -točki 3 odn. 5 y-paralaksa poništena pri postavu b_{y3}^* odn. b_{y5}^* , to će vrijednost (8) osvanuti u točki 3 odn. 5 pri postavu b_{y3}^* odn. b_{y5}^* plus $p_{y\varphi}$:

$$b_{y35}^* = b_{y3}^* - \frac{1}{2} (b_{y3}^* - b_{y5}^*) = \frac{1}{2} (b_{y3}^* + b_{y5}^*) = b_{y5}^* + \frac{1}{2} (b_{y3}^* - b_{y5}^*) \quad (9)$$

Pri tom postavu bit će uklonjena asimetrična komponenta y-paralakse prozrokovana preostalim pogreškama $d\alpha''$ i $d\omega''$, a (uz $db_z^* = 0$) preostat će simetrična komponenta uslijed pogreške $d\varphi''$, koju bi pri stereoskopski povoljnim okolnostima poništili sa φ'' , i time uklonili pogrešku $d\varphi''$. Pri nepovoljnim okolnostima možemo $d\varphi''$ ukloniti slično kao i pogrešku b_z^* :

ad A: Pri postavu b_{y3}^* ili b_{y5}^* uviziramo mjernom markom x' -crticu ugraviranog križića na podložnoj staklenoj ploči projektora, pređemo na postav b_{y35}^* (9), vratimo mjernu marku na crticu promjenom elementa φ'' , i time smo efektivno uklonili pogrešku $d\varphi''$.

ad B: Prema formuli (33.86) iz [1] utjecaj pogreške $d\varphi''$ na visine iznosi:

$$dh_{\varphi} = -\frac{1}{b} [z^2 + (x - b)^2] d\varphi''. \quad (10)$$

(z, x, b u mm, $d\varphi''$ u analitičkoj mjeri)

Taj je utjecaj jak, a možemo ga iskoristiti za uklanjanje pogreške $d\varphi''$ i u čitavom pojasu baze, gdje su optičke i fotografske okolnosti najpovoljnije. Pogreška $d\varphi''$ određena je sa (7). Odabranu točku baze stereoskopski koincidiramo. Zatim nanesimo na visinskom h-brojilu promjenu

$$\Delta h_{[m]} = \frac{m_m}{1000} dh_{\varphi''[mm]}, \quad (11)$$

gdje je m_m recipročna vrijednost mjerila modela. Time izazvano visinsko odstupanje u izabranoj točki poništimo promjenom elementa φ'' . Time smo iznos pogreške $d\varphi''$ (7) stereoskopski efektivno uklonili, i to s velikom točnošću, s obzirom da smo za ovu korekciju mogli odabrati najpovoljniju točku. Visinsko odstupanje će iznositi: za lijevi nadir

$$N_l : dh_{\varphi''N_l} = - \left(\frac{z^2}{b} + b \right) d\varphi''$$

za desni nadir

$$N_d : dh_{\varphi''N_d} = - \frac{z^2}{b} d\varphi'' \quad (12)$$

za središte modela S:

$$S : dh_{\varphi''S} = - \left(\frac{z^2}{b} + \frac{b}{4} \right) d\varphi''$$

U formulara (1—12) dolaze modelne koordinate odnosno modelne dimenzije, koje su poznate s dovoljnom točnošću. Stoga možemo reći da će pomoću metoda A ili B iznos pogreške db_z^2 (1) i $d\varphi''$ (7) biti uspješno uklonjen, a sam element b_z^2 odn. φ'' bit će određen s onom točnošću s kojom su po tim formulama određene i njihove pogreške. Spram tim pogreškama su postavne pogreške za b_z^2 i h, kao i pogreške u poništavanju y- odn. h-odstupanja zanemarive, drugim riječima: nanašanje iznosa popravke je praktički bespogrešno. Međutim postupci A i B, s višestrukim mjerenjima y-paralaksa u okolišu Gruberovih p_y -točaka, zahtijevaju višak posla, koji je opravdan ako donosi zadovoljavajući definitivan rezultat. To ne možemo očekivati u prvom prolazu relativne orijentacije, koji treba imati zadatak da ukloni grube pogreške orijentacijskih elemenata, a za što je dovoljan i konvencionalan optičkomehantički postupak. U drugom prolazu pogreška elementa ω treba već biti toliko reducirana da njen utjecaj u izrazima (1, 2, 3, 7, 8, 9) praktički više nije prisutan. Mogućnosti za to opisane su u [2]. Tek tada treba primjeniti postupke A odn. B s dobrim izgledom da će oni dati definitivan rezultat.

Do sada je opisan način, kako pri inače uobičajeno primjenjivanoj optičkomehantičkoj relativnoj orijentaciji prebroditi stereoskopski nepovoljne okolnosti u uglovima modela direktnom izmjerom y-paralaksa u okolišu Gruberovih p_y -točaka pomoću elemenata b_y . Ta mogućnost međutim ne postoji kod

stereoinstrumenta Autographa A8 Wild. Jedna modificirana mogućnost za to dana je time da se y-paralakse mjere pomoću elementa ω . Obzirom da je A8 u nas vrlo uvriježen i afirmiran stereoinstrument, to bi ipak ukratko prikazao primjenu modificiranih postupaka A i B na njemu.

I opet pretpostavljamo da je najprije uklonjena pogreška $d\Delta\omega$, npr. po postupku [2]. Ako je pri postavu ω_4'' poništena pomoću elementa ω'' y-paralaksu u točki 4, a pri postavu ω_6'' y-paralaksu u točki 6, to će pri postavu

$$w_{46}'' = \frac{1}{2} (w_4'' + w_6'')$$

preostati u tim točkama samo y-paralaksu uslijed pogreške $d\phi'$.

Prema A-postupku uviziramo pri postavu ω_4'' odn. ω_6'' u točki 4 odn. 6 x'-crticu pomoću mjerne marke, predemo na postav w_{46}'' , i nastalo y'-odstupanje uklonimo promjenom elementa ϕ' , a time i njegovu pogrešku $d\phi'$. Analogno s elementom ω'' pomoću postava

$$w_{35}'', w_3'' \text{ i } w_5'' = \frac{1}{2} (w_3'' + w_5'')$$

Za B-postupak moramo numerički odrediti iznos pogreške $d\phi$. Promjeni postava $w_{46}'' - w_4''$ odn. $w_{46}'' - w_6''$ odgovara prema formulama (33.87), (33.66) i (33.84) u [1] ova y-paralaksu:

$$\Delta p_{y46} = - \left(z + \frac{y^2}{z} \right) (w_{46}'' - w_{4 \text{ III } 6}'') = \frac{xy}{z} d\phi'$$

$$d\phi' = - \frac{z^2 + y^2}{xy} (w_{46}'' - w_{4 \text{ III } 6}'') \approx - \left(\frac{z^2}{b^2} + 1 \right) (w_{46}'' - w_{4 \text{ III } 6}'') \quad (13)$$

$$\Delta p_{y35} = - \left(z + \frac{y^2}{z} \right) (w_{35}'' - w_{3 \text{ III } 5}'') = - \frac{(x-b)y}{z} d\phi''$$

$$d\phi'' = \frac{z^2 + y^2}{y(x-b)} (w_{35}'' - w_{3 \text{ III } 5}'') \approx - \left(\frac{z^2}{b^2} + 1 \right) (w_{35}'' - w_{3 \text{ III } 5}'') \quad (14)$$

U općenitim formulama (13), (14) treba za desni (46) odn. lijevi (35) nadirni poprečni profil staviti $x = b$ odn. 0.

Za nanašanje korekcije $-d\phi''$ pomoću visinskog odstupanja važe iste formule (10—12), dok za korekciju $-d\phi'$ umjesto (10) važi formula (33.68) iz [1]:

$$dh = \frac{1}{b} (z^2 + x^2) d\phi' \quad (15)$$

LITERATURA

- [1] Braum, F.: »Orijentacija fotogrametrijskih snimaka II — Nutarnja i relativna orijentacija aerosnimaka«, Sveučilište u Zagrebu, 1976.
 [2] Braum, F.: »Standardna metoda relativne orijentacije približno vertikalnih aerosnimaka«, Geodetski list, Zagreb, 1977, broj 11—12.

SAŽETAK

U članku se prikazuje kako se pri optičkomehantičkoj relativnoj orijentaciji prebrođuju eventualne nepovoljne stereoskopske okolnosti u uglovima modela, gdje se nalaze Gruberove p_y -točke. Jednstruko optičkomehantičko poništavanje y -paralakse pomoću orijentacijskog elementa b_z odn. φ zamjenjuje se numerički mjerenjem y -paralaksa pomoću elementa b_y u 3 okolišne točke, od kojih se mjerenja obrazuje i dalje koristi njihova aritmetička sredina. Iz takvih vrijednosti izračuna se b_y -postav pri kojem se uspostavlja iznos y -paralakse u točki n koji pripada pogrešci db_z odn. $d\varphi$ (formula (3) odn. (9), A-postupak) odnosno izračuna se pripadni visinski utjecaj te pogreške u nekoj stereoskopski dobro vidljivoj točki (formule (4—6) odn. (10—12), B-postupak).

Kod nestereoskopskog A-postupka se pri postavu b_{yn} , pri kojem je poništena y -paralaksa u točki n , uvizira mjernom markom x' -crtica križića ugraviranog na podložnoj staklenoj ploči projektora, potom se namjesti b_y -postav (3) odn. (9), a zatim se promjenom određivanog elementa mjerna marka vrati na crticu, čime je taj element efektivno korigiran. Često danas, nažalost, nema više tog ugraviranog križića, pa se može primijeniti stereoskopski B-postupak. Izračuna se visinski utjecaj δh_n izračunate db_z — odn. $d\varphi$ -pogreške u nekoj prikladnoj točki n modela, gdje su stereoskopske okolnosti povoljne. Ta se točka n najprije stereoskopski uvizira, potom se na visinskom brojilu nanese promjena $\Delta h = m_n \cdot \delta h_n$, a nastalo visinsko odstupanje u točki n poništi se elementom b_z odn. φ , čime je njegova pogreška efektivno uklonjena.

Za stereoinstrument A8, kod kojeg nema b_y -mogućnosti, dan je modificirani postupak mjerenjem y -paralakse pomoću elementa ω .

THE IMPROVEMENT OF THE OPTICAL-MECHANICAL RELATIVE ORIENTATION WHEN THE STEREOSCOPIC CIRCUMSTANCES IN THE CORNER OF THE MODEL ARE NOT SATISFYING

ABSTRACT

This case does not occur rarely when the surface in the corner of the model is a meadow or the sandy soil, photographed in a small scale, or when the model corner is covered with a forest. Then the removal of y -parallaxe in one point by the element b_z or φ should be replaced by the removal by the element b_y in three surrounding points in order to improve the accuracy. The arithmetic mean of these three measurements has to be formed and emplo-

yed afterwards. The element ω should be first corrected e.g. by the method [2].

The y-parallaxe in the point n is removed at the setting b_{yn} , and at the setting b_{y46} (3) appears the y-parallaxe due to the error db_z , which can be numerically determined by the expression (1). The nominal setting of the correction $-db_z$ is not mechanically direct but by the transmission. Therefore an effective setting is preferred. There are two possibilities:

The A-method in the case when a cross is engraved on the base plate of the projector in the position of the Gruber's p_y -point. Then the x'-line of the cross is adjusted by the measuring mark m.m. at the setting b''_4 or b''_{y6} . It follows the setting (3), and the y'-displacement of m.m. from the x'-line should height deviation Δh (6) is set in the left nadir point which should be removed be removed changing the element b''_z .

The B-method in the case when the mentioned cross does not exist. A changing the element b''_z .

When the stereoscopic inconveniences occur in the left corners of the model then the element φ'' can be corrected in an analogue manner. The necessary settings are: $d\varphi''$ (7), b''_{y35} (9) and Δh (11). Δh can be employed in any point of the base, i.e. in a most suitable point for the stereoscopic correction.

On the plotter A8 Wild there is no possibility of b_y -setting, and the modification of the mentioned procedures is described: the y-parallaxe has to be removed by the element ω instead by the element b_y .

Primljeno: 1989-04-28